

14. Razvitak aktivnosti Vijeća Europe i jurisprudencije Europskog suda za ljudska prava u kontekstu rodni stereotipa

DARIJA ŽELJKO*

PREGLEDNI ZNANSTVENI RAD

UDK 341.231.1-055.2

SAŽETAK Duboka ukorijenjenost i štetnost rodni stereotipa gradualno sve više ulazi u fokus znanstvenih istraživanja, a od donošenja Konvencije o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (poznatije kao Istanbulske konvencije) vidljiva je tendencija porasta posvećenosti i Vijeća Europe navedenoj temi. Posljedično će se u radu uvodno definirati pojam stereotipa i specifičnosti u svezi s rodni stereotipima, a potom prikazati zakonodavne i sve brojnije *policy* aktivnosti Vijeća Europe u svezi suzbijanja seksizma i rodni stereotipa. Potrebno je naglasiti kako Vijeće Europe opetovano upozorava kako rodni stereotipi onemogućuju odnosno otežavaju ženama pristup pravosuđu (*access to justice*). Nastavno će se u radu analizirati razvoj jurisprudencije Europskog suda za ljudska prava u kontekstu rezistentni rodni stereotipa. Naime, još od znamenitih presuda *Konstantin Markin protiv Rusije* te *Carvalho Pinto de Sousa Morais protiv Portugala* ESLJP eksplicitno identificira te ukazuje na štetnost ukorijenjenih rodni stereotipa, a koji su bili 'okidač' za diskriminatorno postupanje nacionalni vlasti prema podnositeljima zahtjeva u konkretnim predmetima. Ipak, vidljiva je nevoljkost ESLJP da uoči i dekonstruirati itekako prisutne i problematične rodne stereotipe u slučajevima rodno uvjetovanog nasilja, a što će se u radu prikazati kroz analizu izabranih predmeta koji se bave seksualnim nasiljem. Izložena hipoteza o zasad još uvijek nekonzistentnom 'anti-stereotipnom' pristupu Europskog suda za ljudska prava zasebno će se provjeriti na primjeru slučajeva protiv Republike Hrvatske.

KLJUČNE RIJEČI suzbijanje rodni stereotipa i seksizma, Vijeće Europe, jurisprudencija, Europski sud za ljudska prava, seksualno nasilje

* **Darija Željko, mag. iur., LL.M.**, asistentica na „Projektu razvoja karijera mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti” (DOK-01-2020) Hrvatske zaklade za znanost na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, e-mail: darija.zeljko@pravo.hr

1. UVODNA RAZMATRANJA O RODNIM STEREOTIPIMA U DOMENI (MEĐUNARODNIH) LJUDSKIH PRAVA**

Istraživanje stereotipa i predrasuda je samo po sebi interdisciplinarno te su nastanak, propitivanje opstojnosti i suzbijanje stereotipa često tema različitih psiholoških ili socioloških radova.¹ Tim više je uvodno potrebno naglasiti kako je problematika stereotipa tek nedavno postala dijelom rastućih rasprava u međunarodnoj i regionalnoj pravnoj domeni pod utjecajem različitih konvencija i prateće prakse regionalnih sudova za ljudska prava, odnosno prije svega međunarodnih tijela kao što je Odbor Ujedinjenih naroda za ukidanje svih oblika diskriminacije nad ženama.²

Zasad se u različitim međunarodnim pravnim i *policy* dokumentima ustalila definicija stereotipa koju su ponudile autorice Rebecca J. Cook i Simone Cusack, a prema kojima stereotip predstavlja 'općenito stajalište ili predodžbu o atributima ili karakteristikama koje imaju ili bi ih trebali posjedovati, odnosno uloge koje izvode ili bi ih trebali izvoditi, članovi određene društvene skupine.'³ Navedene stručnjakinje stereotipom smatraju 'u svojoj srži uvjerenjem koje može navesti svog nositelja da stvara pretpostavke o članovima pojedine skupine.'⁴ Pojednostavljeno, može se zaključiti kako stereotipi predstavljaju zajednička, generalizirana uvjerenja

** Ovaj rad je dijelom temeljen na završnom specijalističkom (LL.M.) radu „Gender Stereotyping in Cases of Sexual Violence: An Analysis of Regional Human Rights Courts and Croatia“ izrađenom 2019. pod mentorstvom prof. Mathiasa Möschela na Srednjoeuropskom sveučilištu (Central European University).

¹ Brglez, M.; Novak, S.; Tkalec, S., Stereotyping and Human Rights Law: an (Un)conventional Approach of the European Court of Human Rights, *Teorija in praksa*, Vol. 53, br. 5, 2016., str. 1125.; Bojanić, S.; Miloš, B., *Uvod u studije roda: od teorije do angažmana*, Filozofski fakultet u Rijeci, 2019., str. 150.

² Cusack, S., *Building Momentum Towards Change: How the UN's Response to Stereotyping is Evolving* u Brems, E.; Timmer, A. (ur.), *Stereotypes and Human Rights Law*, Intersentia Ltd., 2016., str. 11-16.

³ Cook, R.; Cusack, S., *Gender Stereotyping: Transnational Legal Perspectives*, University of Pennsylvania Press, 2010., str. 9.

⁴ *Ibid.*, str. 20.

kojima se pripisuju specifične karakteristike određenoj skupini ljudi te su isti obično duboko ukorijenjeni unutar pojedinog društva.⁵

Stereotipi nisu *per se* negativni, međutim, ta svjesna ili nesvjesna uvjerenja nerijetko predodređuju odnosno zarobljavaju u društveno prihvatljive uloge te tako služe kao temeljni uzrok diskriminacije.⁶

Ovaj rad se bavi rodnim⁷ stereotipima koje na tragu Cook i Cusack možemo definirati kao određeni podskup generalizacija, odnosno unaprijed stvorenih društvenih i kulturnih obrazaca ili ideja prema kojima su ženama i muškarcima dodijeljena obilježja i uloge određene i ograničene njihovim spolom.⁸

Općenito gledajući, štetni rodni stereotipi predstavljaju ozbiljnu prepreku u postizanju tzv. materijalne (supstancijalne) jednakosti (*substantive equality*) te stoga osporavanje duboko ukorijenjenih, zastarjelih i štetnih rodni stereotipa cilja postizanju 'transformativne' jednakosti između žena i muškaraca.⁹ U ljudskopravaškom diskursu se posljedično uvriježilo stajalište prema kojemu je

⁵ Timmer, A., Judging Stereotypes: What the European Court of Human Rights can Borrow from American and Canadian Equal Protection Law, *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 63, 2015., str. 240.

⁶ Möschel, M., *Racial Stereotypes and Human Rights* u *op. cit.* (bilj. 2), str. 120.

⁷ Članak 3. Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (poznatije kao Istanbulska konvencija) definira rod kao društveno oblikovane uloge, ponašanja, aktivnosti i osobine koje određeno društvo smatra prikladnima za žene i muškarce. Iz navedene definicije proizlazi da Istanbulska konvencija rodu pristupa kao društvenom konstrukt. Više: Vijeće Europe, *Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, CETS br. 210, 11. svibanj 2011., (prijevod i prilagodba) Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, Biblioteka ONA, 2014., str. 37.

⁸ Spano, R., *The Principle of Non-Discrimination on the Grounds of Sex in the Court's Case-Law*, European Court of Human Rights, (izlaganje na seminaru o 'Gender Equality in the Western Balkans' dostupno na: https://echr.coe.int/Documents/Speech_20210604_Spano_Seminar_Gender_Equality_Baden_Baden_ENG.pdf), [pristup: 24. kolovoza 2022.], 2021., str. 1.

⁹ Holtmaat, R., *Article 5* u Freeman, M.; Chinkin, C.; Rudolf, B., *The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women: A Commentary*, Oxford University Press, 2012., str. 148.

uklanjanje svih oblika diskriminacije nad ženama nemoguće bez iskorjenjivanja stereotipnih uvjerenja koji djeluju kao jedan od uzroka te ustrajne diskriminacije. Drugim riječima, neupitno je da postoji snažna veza između uvriježenih konstrukcija ideal-tipske 'ženstvenosti' odnosno 'muževnosti' temeljenih na pripisanim seksualnim ulogama čiji je korijen upravo u rodnom stereotipiziranju. Krajnji učinak stereotipa je da onemogućuju iskorijenjavanje rodno uvjetovanog nasilja te posljedično potpunu realizaciju ženskih ljudskih prava.

Budući da je, dakle, sve više prepoznato kako su štetni rodni stereotipi jedan od čimbenika koji strukturalno doprinose održavanju rodno uvjetovanog nasilja, jasno je kako prije svega postoji potreba za njihovim pravilnim adresiranjem.¹⁰ Jedna od glavnih teoretičarki 'anti-stereotipiziranja' Alexandra Timmer pravilno adresiranje tj. prepoznavanje (*naming*) stereotipa zagovara kao tek prvi korak, dok zahtjevnijom fazom smatra osporavanje (*contesting*) štetnih rodni stereotipa što traži aktivan pristup institucija kao što su sudovi – bilo da se radi o nacionalnim ili pak regionalnim.¹¹ Ipak, treba naglasiti da je ukidanje, iskorjenjivanje ili uklanjanje rodni stereotipa iznimno dugotrajan i spor proces.

Uzimajući sve navedeno u obzir, dalje će se u radu prikazati kako tome važnom cilju institucionalno doprinosi Vijeće Europe, odnosno, prvo će se istražiti adresiraju li se uopće rodni stereotipi u pravnim izvorima nastalima u okviru te temeljne regionalne organizacije za zaštitu ljudskih prava. Potom će se prikazati dvije ključne presude u kojima se Europski sud za ljudska prava (nadalje: Sud ili ESLJP) upustio u anti-stereotipnu argumentaciju. Naposljetku, prilikom ocjene konzistentnosti pristupa ESLJP-a prema rodni stereotipima posebna će se pažnja posvetiti analizi presuda iz domene seksualnog nasilja, kao i presudama protiv Republike Hrvatske u kojima Sud (ne)problematizira prisutne rodne stereotipe.

¹⁰ Radačić, I., Barriers to access to justice for victims/survivors of gender based violence: gender bias in the legal system, *Vijeće Europe u okviru konferencije 'Improving access to justice for women in five Eastern Partnership Countries'*, 2015., str. 4.

¹¹ Timmer, A., Toward an Anti-Stereotyping Approach for the European Court of Human Rights, *Human Rights Law Review*, 2011., str. 718.

2. STANDARDI VIJEĆA EUROPE U SUZBIJANJU RODNIH STEREOTIPA

2.1. RELEVANTNI REGIONALNI PRAVNI IZVORI

Opća obaveza koja proizlazi iz članka 12. stavka 1. Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (nadalje: Istanbulska konvencija) je poduzimanje '...potrebnih mjera za promicanje promjena u društvenim i kulturnim obrascima ponašanja žena i muškaraca s ciljem iskorjenjivanja *predrasuda*, običaja, tradicija i svih drugih postupanja u praksi koja se temelje na ideji manje vrijednosti žena ili *na stereotipnim ulogama žena i muškaraca*.'¹² Nadalje, u usporedbi sa tematski sličnim regionalnim izvorima, članak 14. stavak 1. Istanbulske konvencije je specifičan jer ujedno dodatno izričito zahtijeva od stranaka da '... poduzmu, kada je to primjereno, potrebne korake kako bi nastavne materijale o pitanjima kao što su ravnopravnost žena i muškaraca, *nestereotipne rodne uloge*, uzajamno poštovanje, nenasilno rješavanje sukoba u osobnim odnosima, rodno utemeljeno nasilje nad ženama i pravo na osobni integritet, prilagođeno razvojnim sposobnostima učenika, uključile u redovni nastavni plan i program i na svim razinama obrazovanja.'¹³

Iako se Istanbulska konvencija eksplicitno referira na problem rodni stereotipa u okviru obje prethodno prikazane odredbe, Objašnjavajuće izvješće uz navedenu regionalnu konvenciju dodatno naglašava kako je ista izrađena imajući u vidu da se mnoge žene često suočavaju s ozbiljnim preprekama kada žele pristupiti pravosudnom sustavu. To se prije svega očituje u vidu zastarjelih diskriminatornih zakona te neprikladnih ustaljenih društvenih i kulturnih obrazaca (kao što su *stereotipi*, *predrasude* i patrijarhalna kultura), a nerijetko je problematična i rodna pristranost unutar pravosudnog sustava.¹⁴ Može se zaključiti kako se prikazanim odredbama Istanbulske konvencije na razini država članica Vijeća Europe razrađuje članak 5. stavak a. Konvencije za ukidanje svih oblika diskriminacije žena

¹² Navedeni je članak dio trećeg poglavlja Konvencije koji se bavi prevencijom. *Op. cit.* (bilj. 7)

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Duban, E.; Radačić, I., *Training Manual for Judges and Prosecutors on Ensuring Women's Access to Justice: A Guide for Legal Practitioners* (General Part for the CoE and EU - Partnership for Good Governance), 2017., str. 12-13.

(CEDAW konvencije) iz 1979. koji pionirski eksplicitno zahtjeva od država stranaka te važne Konvencije nastale u okviru Ujedinjenih naroda '...uklanjanje predrasuda, običaja i svake druge prakse koja je utemeljena na ideji o podređenosti ili nadređenosti jednoga ili drugoga spola ili na stereotipnim ulogama muškaraca i žena.'¹⁵

2.2. 'SOFT LAW' I INSTITUCIONALNI PRISTUP

Rodno stereotipiziranje je tema koja sve više privlači pozornost kao dio aktualnog programa promicanja rodne ravnopravnosti razvijenog u okviru Vijeća Europe. Vijeće Europe je definiralo rodne stereotipe kao '...unaprijed stvorene društvene i kulturne obrasce ili predodžbe, prema kojima se ženama i muškarcima pripisuju osobine i uloge utvrđene i ograničene njihovim spolom.'¹⁶ Pritom je potrebno naglasiti da je borba protiv rodnih stereotipa i seksizma prva na listi prioriteta od pet zadanih strateških ciljeva Vijeća Europe u važećoj Strategiji za ravnopravnost spolova koja vrijedi za razdoblje od 2018. do 2023. Jednako kao i vrsne teoretičarke predstavljene u uvodu rada, i Vijeće Europe je stajališta kako 'Rodni stereotipi predstavljaju ozbiljnu prepreku postizanju stvarne ravnopravnosti spolova te potiču diskriminaciju na temelju spola... Rodni stereotipi posljedica su i uzrok duboko ukorijenjenih stavova, vrijednosti, normi i predrasuda. Služe za opravdavanje i održavanje povijesnih odnosa u kojima muškarci imaju prevlast nad ženama, kao i seksističkih stavova koji priječe napredovanje ravnopravnosti spolova.'¹⁷

Najnoviji pohvalni razvoj u ovom području je da je Odbor ministara Vijeća Europe u ožujku 2019. donio Preporuku o sprječavanju i borbi protiv seksizma. Ovaj kontekstualno sveobuhvatan pravni instrument sastavljen je s potrebom da se ispravi 'nedostatak međunarodno dogovorene definicije „seksizma“ i stvori

¹⁵ The International Commission of Jurists, *Sexual Violence Against Women: Eradicating Harmful Gender Stereotypes and Assumptions in Laws and Practice*, 2015., str. 5.

¹⁶ Vijeće Europe, *Strategija za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2018. do 2023.*, strateški cilj 1., travanj 2018. (prijevod Ureda za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, Biblioteka ONA), str. 16.

¹⁷ *Ibid.*

namjenski pravni instrument za iskorijenjivanje istog.¹⁸ Prema Preporuci seksizam predstavlja 'odraz povijesno nejednake moći između žena i muškaraca koji vodi k diskriminaciji i sprječava puni napredak žena u društvu'¹⁹ te se u ujedno prepoznaje kako seksistička ponašanja mogu varirati u oblicima od naoko benignih šala pa sve do femicida. Dalekosežni aspiracijski cilj navedenog dokumenta je 'stvoriti Europu bez seksizma i njegovih manifestacija'.²⁰

Imati pravni instrument koji se posebno bavi štetnošću seksizma predstavlja ogroman korak naprijed u postavljanju standarda (kako za regionalnu, tako i globalnu razinu), međutim, treba naglasiti da su preporuke, uključujući i one Vijeća Europe, neobvezujući pravni izvor. Stoga je na diskrecijskoj odluci država članica Vijeća Europe krajnja odluka koju će od navedenih preciznih preporuka u konačnici implementirati i kojim tempom, a o čemu su države dužne obavještavati Komisiju za ravnopravnost spolova Vijeća Europe.

Sve veća institucionalna svjesnost o štetnosti rodni stereotipa očituje se i u sadržaju nedavnih izlaganja glavne čelnice Vijeća Europe te dosadašnjeg predsjednika Europskog suda za ljudska prava u kojima se naglašava kako rodni stereotipi onemogućuju odnosno otežavaju pristup ženama pravosuđu.²¹ Naposljetku, ukazivanje na štetnost rodni stereotipa čini dijelom kurikuluma interaktivnog HELP tečaja nazvanog 'Pristup žena pravosuđu' (*Acces to justice for women*) posebno namijenjenog pravosudnim dužnosnicima kao što su suci, državni odvjetnici i branitelji.²²

¹⁸ Odbor ministara Vijeća Europe, *Preporuka Rec (2019)1 Sprječavanje i borba protiv seksizma*, ožujak 2019. (prijevod Ureda za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske - Biblioteka ONA), str. 9.

¹⁹ *Ibid.*, str. 5.

²⁰ *Ibid.*

²¹ <https://www.zeneimediji.hr/glavne-prepreke-pristupu-zena-pravosudu-zakljucci-konferencije-vijeca-europe/> [pristup: 25. kolovoza 2022.].

²² Zaseban modul navedenog HELP tečaja (što predstavlja akronim za '*Human Rights Education for Legal Professionals*') se naziva 'Izbjegavanje rodni stereotipa' ('*Avoiding Gender Stereotyping*'). Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/help-online-course-on-access-to-justice-for-women> [pristup: 27. kolovoza 2022.].

Zaključno, prethodni prikaz odredaba Istanbulske konvencije te *soft law* instrumenata nastalih u okviru Vijeća Europe predstavlja svojevrsni uvod u sljedeće poglavlje rada, budući da se u pojedinim slučajevima (kao što je primjera radi *Juričić protiv Hrvatske*) ESLJP referira upravo na iste kao relevantne izvore regionalnog prava kada preispituje uočene rodne stereotipe.²³

3. RAZVOJ JURISPRUDENCIJE EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U KONTEKSTU RODNIH STEREOTIPA

3.1. MUŠKARCI SKRBNICI I (A)SEKSUALNOST STARIJIH ŽENA: ANALIZA KLJUČNIH PRESUDA U DOMENI IDENTIFICIRANIH RODNIH STEREOTIPA U DOSADAŠNJOJ PRAKSI EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Europski sud za ljudska prava pragmatično rijetko odlučuje razmotriti pitanje operativnih rodni stereotipa u svojim presudama. Iz tog razloga u ovom dijelu rada analizirat će se najpoznatije presude u kojima Sud ne samo da je identificirao, već je i *explicite* osudio rodne stereotipe na tragu u uvodu rada prikazanog 'anti-stereotipnog' pristupa kojeg u teoriji ponajviše zagovara Alexandra Timmer.

S obzirom na prethodno navedeno, prijelomni predmet u jurisprudenciji ESLJP-a predstavlja *Konstantin Markin protiv Rusije* odlučen pred Velikim vijeća ESLJP-a 2012. Sud je u istome prepoznao kako se ustrajno odbijanje ruske vojne službe da podnositelju zahtjeva odobri roditeljski dopust kao jedinom roditelju skrbniku u potpunosti temeljilo na zastarjelom rodnom stereotipu vezanom uz društveno prihvatljive rodne uloge. U navedenom je slučaju podnositelj zahtjeva uspio dokazati pred ESLJP da nije dobio roditeljski dopust samo zato što on kao muškarac nije bio društveno percipiran kao njegovatelj obitelji, što je *a priori* uloga rezervirana za žene u tradicionalnim društvima.²⁴

Pri procjeni je li došlo do povrede članka 14. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (nadalje: Europska konvencija ili Konvencija) u

²³ Europski sud za ljudska prava, Predmet *Juričić protiv Hrvatske*, zahtjev br. 54711/15, 4. veljače 2021., para. 42-45.

²⁴ Europski sud za ljudska prava, presuda Velikog vijeća u predmetu *Konstantin Markin protiv Rusije*, zahtjev br. 30078/06, 22. ožujak 2012.

antidiskriminacijskim predmetima je ključno potražiti adekvatni komparator.²⁵ U ovom je slučaju bilo jasno da su u jednakoj situaciji vojnkinje bile ovlaštene zatražiti i bez problema dobiti roditeljski dopust te su se pritom i određene druge socijalne naknade također dodjeljivale isključivo ženama. Navedenu je izravnu razliku u postupanju ruska Vlada neuspješno pokušala opravdati 'pozivajući se na potrebu održavanja operativne učinkovitosti oružanih snaga, kao i pozivajući se na stavove države prema rodnim ulogama.'²⁶ ESLJP je u cijelosti zanemario argument ruske vlade prema kojemu dopuštanje roditeljskog dopusta isključivo ženama predstavlja posebnu (pozitivnu) mjeru te iz presude nedvosmisleno proizlazi da su rodni stereotipi o kulturalno očekivanim 'rodnim ulogama nepovoljni i za ženske karijere i za muški obiteljski život.'²⁷

Prema sudskoj praksi roditeljski dopust se može podvesti pod članak 8. Konvencije koji *inter alia* jamči pravo na obiteljski život te je dalekosežan ishod za europsko antidiskriminacijsko pravo to što je ESLJP u navedenom predmetu utvrdio povredu članka 14. Konvencije u svezi s člankom 8. Konvencij, čime je potvrđeno da napredak u sferi ravnopravnosti spolova podjednako '... podrazumijeva predanost formalnoj jednakosti i iskorijenjavanju stereotipnih poimanja rodnih uloga.'²⁸

Navedeni slučaj predstavlja školski primjer kako duboko ukorijenjeni rodni stereotip prema kojem se isključivo žene doživljavaju kao skrbnice djece (dok bi muškarci kao *pater familias* trebali biti limitirani na rodnu ulogu 'hranitelja' obitelji), također može u praksi biti itekako štetan za muškarce. Predmet *Konstantin Markin* upečatljivo pokazuje kako zapravo 'štetni stereotipi o ženama

²⁵ Odnosno osobe u usporedivoj (analognoj) situaciji. Više u: Omejec, J., *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava: Strasbourški acquis*, Novi informator, 2013., str. 1332.

²⁶ Jacobs; White; Ovey, *The European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Seventh Edition, 2017., str. 648.

²⁷ *Op. cit.* (bilj. 24), para. 141.

²⁸ Timmer, A., *Gender Justice in Strasbourg*, dostupno na: <https://strasbourgobservers.com/2012/03/22/gender-justice-in-strasbourg/> [pristup: 29. kolovoza 2022.].

mogu biti u središtu slučaja koji se navodno bavi diskriminacijom muškaraca.²⁹ Gospodin Markin je u jurisprudenciji Suda ostao zapamćen kao simbol oca koji je uspješno izazvao tradicionalni stereotip muškarca kojemu je društveno predodređena uloga hranitelja obitelji, no ne i tzv. njegovatelja/skrbnika djece te je tom činjenicom doveo u pitanje ustaljenu 'diskriminatornu rodno nekonformnu praksu'.³⁰

Portugalski slučaj *Carvalho Pinto* je pak pokazao kako zastarjeli rodni i dobni stereotipi mogu biti prisutni čak i u pogledu naknade troškova štete zbog medicinske nesavjesnosti. Štoviše, u usporedbi s muškim pacijentima u sličnoj situaciji, portugalski Vrhovni sud 'nagradio' je gospođu Pinto znatno manjom novčanom naknadom za ginekološki nemar koji je općenito negativno utjecao na njezino zdravlje te ju je ujedno i trajno onesposobio za spolne odnose.³¹ Iz argumentacije nacionalnih sudova jasno je da žensku seksualnost isključivo poistovjećuju s činom stvaranja potomstva. S obzirom da je podnositeljica zahtjeva *in concreto casu* kao žena starija od 50 godina i majka dvoje djece ostvarila svoju ključnu reproduktivnu ulogu, gledano kroz stereotipne leće portugalskih sudaca njezin je seksualni život u potpunosti izgubio na važnosti.³² *A contrario*, domaći su sudovi neprincipijelno pokazali empatiju u vidu dodjeljivanja izdašnih novčanih naknada onda kada je seksualni život starijih muškaraca bio ugrožen medicinskim nemarom jer su u tim slučajevima (s pravom) prepoznali kako seksualni nagon ne prestaje zbog starenja.

Još jedan ponižavajući, zastarjeli i paternalistički komentar domaćih sudova bio je da se podnositeljica zahtjeva u toj dobi 'vjerojatno ionako samo trebala skrbiti za svog muža'.³³ Takav seksistički stereotip ograničava ulogu 'starije' žene u društvu isključivo na ulogu poslušne i odane supruge čija seksualnost postaje izlišnom

²⁹ Brems, E.; Timmer, A., *Introduction* u *op. cit.* (bilj. 2), str. 9.

³⁰ Greenberg, A. J., The Gender Nonconformity Theory: A Comprehensive Approach to Break Down the Maternal Wall and End Discrimination Against Gender Benders, *Thomas Jefferson Law Review*, Vol. 26, 2003., str. 49.

³¹ Europski sud za ljudska prava, Predmet *Carvalho Pinto de Sousa Morais protiv Portugala*, zahtjev br. 17484/15, 25. srpanj 2017.

³² *Ibid.*, para. 52.

³³ *Ibid.*, para. 16.

slabljenjem odnosno gubitkom prokreacijske funkcije.³⁴ Dakle, vidljivo je da su nacionalni sudovi smanjili naknadu gospođi Pinto pod utjecajem operativnog stereotipa o rodnoj ulozi (prvenstveno starijih) žena koje se doživljava 'samo' kao supruge i majke koje su dužne nesebično njegovati članove obitelji.

U paragrafu 46. navedene presude ESLJP ispravno ponavlja utvrđenje iz prethodno analiziranog predmeta *Konstantin Markin* prema kojemu 'problem stereotipa o određenoj društvenoj skupini leži u činjenici da se zabranjuje individualizirana procjena njihovih sposobnosti i potreba.'³⁵ Portugalski su sudovi svoju štetnu procjenu temeljili na preskriptivnom seksualnom stereotipu prema kojemu žene (osobito one koje stereotipnim rječnikom više nisu 'u cvijetu mladosti') imaju spolne odnose ne zato što to same žele već isključivo zbog stvaranja potomstva i/ili zadovoljavanja potreba muških partnera. Ne čudi da je ESLJP raskrinkavši 'institucionalni šovinizam'³⁶ nacionalnih sudova ponovno utvrdio kršenje članka 8. u svezi s člankom 14. Konvencije jer je portugalsko pravosuđe naložilo podnositeljici zahtjeva nedovoljnu naknadu štete isključivo zbog utjecaja isprepletenosti stereotipnog poimanja njezine dobi, roda i spola (iako je rodni element presude daleko više naglašen od onog dobnog).³⁷

U komentaru presude Lourdes Peroni smatra da iako se Sud mogao eksplicitnije pozabaviti prisutnom intersekcionalnom diskriminacijom, *Carvalho Pinto* neupitno predstavlja hvalevrijednu anti-diskriminacijsku presudu koja ponajviše 'Razotkriva rodnu pristranost u sudskom rasuđivanju imenovanjem rodni

³⁴ Alkiviadou, N.; Manoli, A., The ECtHR Through the Looking Glass of Gender, *Goettingen Journal of International Law*, Vol. 11., br. 1, 2021., str. 202.

³⁵ *Op. cit.* (bilj. 31)

³⁶ Munivvana, M.; Bosak, M., The reality behind the Istanbul convention: Shattering conservative Delusions, *Women's Studies International Forum*, Vol. 74, 2019., str. 82.

³⁷ Isto proizlazi i iz kritičke analize presude kroz prizmu inzistiranja zašto se podjednako radi (i) o dobnoj (a ne samo spolnoj, odnosno, rodnoj) diskriminaciji. Više u radu autora: Mantovani, E.; Spanier, B.; Doron, I., Ageism, Human Rights, and the European Court of Human Rights: A Critical Analysis of the *Carvalho v. Portugal* Case, *DePaul Journal for Social Justice*, Vol. 11, br. 2, 2018., str. 8-13.

stereotipa, opisujući njihovo djelovanje u konkretnom slučaju i procjenjujući njihov utjecaj na sudsku odluku.³⁸

Obje analizirane presude prominentni su primjeri kako ESLJP može ispravno identificirati i osuditi štetne rodne stereotipe kada se konačno odluči osvrnuti na to konkretno pitanje u svom rezoniranju. Stoga bi trebale poslužiti kao temelj za daljnji razvoj identificiranja i osude rodni stereotipa u budućim slučajevima rodno uvjetovanog nasilja, uključujući i seksualno nasilje.

3.2. ANALIZA IZABRANIH PRESUDA O SEKSUALNOM NASILJU: POTREBA ZA AKTIVNIJOM ULOGOM EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Europski sud za ljudska prava nerijetko nedosljedno pristupa rodnim stereotipima u slučajevima u kojima su žene žrtve rodnog uvjetovanog nasilja,³⁹ a isto pogotovo vrijedi za slučajeve seksualnog nasilja nad ženama.

Uvodno je potrebno naglasiti kako je od znamenitog predmeta *M.C. protiv Bugarske*⁴⁰ ESLJP počeo ispitivati silovanje i rijetke slučajeve drugih oblika seksualnog nasilja isključivo kroz prizmu kršenja članaka 3. i/ili 8 Europske konvencije.⁴¹ Sud zasad ne može izbjeći dugogodišnjoj opravdanoj kritici kako bi za tu delikatnu skupinu predmeta osnažujuće djelovalo utvrđivanje i kršenja

³⁸ Peroni, L., *Age and Gender Discrimination: Laudable Anti-Stereotyping Reasoning in Carvalho Pinto v. Portugal*, <https://strasbourgothers.com/2017/09/28/age-and-gender-discrimination-laudable-anti-stereotyping-reasoning-in-carvalho-pinto-v-portugal/#more-3897> [pristup: 30. rujna 2022.].

³⁹ Peroni, L.; Timmer, A., *Gender Stereotyping in Domestic Violence Cases. An Analysis of the European Court of Human Rights' Jurisprudence* u Brems, E.; Timmer, A., *op. cit.* (bilj. 2), str. 65.

⁴⁰ Europski sud za ljudska prava, Predmet *M. C. protiv Bugarske*, zahtjev br. 39272/98, 04. ožujka 2004.

⁴¹ Detaljan prikaz i kritička ocjena jurisprudencije ESLJP-a o seksualnom nasilju dostupna je u radu autorice Radačić, I., *The European Court of Human Rights as a Mechanism of Justice for Rape Victims: Contributions and Limitations* u Powell, A.; Henry, N.; Flynn, A. (ur.), *Rape Justice: Beyond Criminal Law*, Palgrave Macmillan, 2015., str. 127- 143.

članka 14. Konvencije jer *inter alia* seksualno nasilje disproporcionalno pogađa žene (što, dakako, potvrđuje i dosadašnja sudska praksa strasbourškog suda).⁴²

Sljedeći slučajevi poslužiti će kao tipični primjeri nedovoljne rodne osjetljivosti Suda u slučajevima silovanja jer je ESLJP propustio priliku imenovati odnosno izrijekom reagirati na postojeane mitove o silovanju i štetne rodne stereotipe prisutne u rezoniranju nacionalnih sudova.

Tako u delikatnom slučaju *I. P. protiv Moldavije*,⁴³ koji sadržajno predstavlja jedan od primjera neefikasne istrage silovanja maloljetnice tijekom sudara (tzv. *date rape*),⁴⁴ Europski sud za ljudska prava nije posvetio dovoljno pažnje pitanju tzv. 'mitova o silovanju' zbog kojih dolazi do neaktivnosti nadležnih tijela u istrazi, progonu i/ili kažnjavanju seksualnih delikata.⁴⁵ Naime, nadležna su tijela djelovala pod utjecajem neprikrivene premise da se djevojka mogla suprotstaviti snošaju ukoliko je to doista htjela jer je s navodnim nasilnikom prethodno izlazila i s njim imala spolne odnose. Izrazito štetni mitovi koji proizlaze iz navedene presude jesu stajalište da djevojke (osobito one koje više nisu djevice) žele biti seksualno 'posjedovane' i da se od njih očekuje da podnose nasilne tj. nekontrolirane seksualne porive mladića s kojim su ionako same pristale izaći.⁴⁶ Takav pristup stvara hijerarhiju silovanja, kao i žrtava silovanja i ima učinak normaliziranja nasilja koje žene trpe u (bivšim i sadašnjim) vezama. Štoviše, domaće su vlasti bile izrazito sumnjičave jer žrtva nije odmah prijavila silovanje. U ovom slučaju ESLJP je trebao uzeti u obzir specifičan moldavski kontekst u kojemu rodno uvjetovano nasilje, uključujući seksualno nasilje, predstavlja znatan društveni problem (kao i

⁴² Schabas, W., *The European Convention on Human Rights: A Commentary*, Oxford University Press, 2017., str. 576.

⁴³ Europski sud za ljudska prava, Predmet *I. P. protiv Moldavije*, zahtjev br. 33708/12, 28. srpnja 2015., para. 12.

⁴⁴ ESLJP je također i u znamenitom predmetu *M. C. protiv Bugarske* uočio kako je jedan od razloga zašto su vlasti zanemarile ozbiljnost žrtvine optužbe to što se radilo 'samo' o silovanju na sudaru. *Op. cit.* (bilj. 40), para. 39.

⁴⁵ Jelić, I.; Smith, H., *Gender Equality and Discrimination on the Grounds of Sex: A guide on the relevant jurisprudence of the European Court of Human Rights*, AIRE Centre, 2022., str. 14.

⁴⁶ Radačić, I., *Seksualno nasilje – Mitovi, stereotipi i pravni sustav*, Tim Press, Zagreb, 2014., str. 24.

institucionalno krajnje neadekvatan odgovor na isto), a na što primjerice upozorava Radna skupina Ujedinjenih naroda o diskriminaciji žena u zakonima i praksi.⁴⁷ S obzirom da ESLJP nije eksplicitno imenovao i ukazao na štetnost brojnih neprihvatljivih stereotipa u ovom slučaju, time je ujedno propustio dati očito itekako potrebne 'smjernice nacionalnim vlastima kako da preobraze takva gledišta.'⁴⁸

Analizom presude *M.G.C. protiv Rumunjske*⁴⁹ jasno je da se ESLJP opredijelio za pristup koji je osjetljiv prema djeci (*child-sensitive approach*).⁵⁰ Međutim, iznenađujuće je što je odbacio priliku za vrlo potrebnu rodno osjetljivu analizu slučaja u kojemu je nacionalni sud zaključio da je 11-godišnja (!) podnositeljica zahtjeva 'isprovocirala' navodne počinitelje na spolni odnošaj s njom uglavnom zato što je bila 'oskudno odjevena'.⁵¹ Utvrdivši na kraju kršenje članaka 3. i 8. Konvencije, ESLJP je ispravno osudio rumunjske vlasti jer su bile skeptične naspram vjerodostojnosti žrtve pošto traumatizirano dijete nije odmah prijavilo silovanje roditeljima. No, Sud se nije osvrnuo na još jedan domaći argument prema kojemu je malodobna žrtva svojim odabirom odijevanja izazvala silovanje pri čemu se navedeno problematično stajalište rumunjskih vlasti temelji na kombinaciji rezistentnih mitova o silovanju. Jedan od prisutnih mitova je da je ona sama izazvala svoj napad oskudnim odijevanjem, a drugi da samo 'idealne' žrtve silovanja zaslužuju zaštitu države.⁵² Pravno je neupitno da zastarjela propitivanja 'čednosti' žrtvine odjeće treba smatrati irelevantnima u svakom slučaju silovanja. Takva najblaže rečeno paternalistička praksa je posebno zabrinjavajuća kada su djeca ta koja su žrtve seksualnih napada. Ispravno razmišljanje ESLJP-a o tome kako ne

⁴⁷ Janssens, Y., *I. P. v. the Republic of Moldova: missed opportunity to tackle rape myths*, dostupno na: <https://strasbourgobservers.com/2015/05/20/i-p-v-the-republic-of-moldova-missed-opportunity-to-tackle-rape-myths/> [pristup: 20. rujna 2022.].

⁴⁸ Sjöholm, M., *Gender-Sensitive Norm Interpretation by Regional Human Rights Law Systems*, Brill/Nijhoff, 2017., str. 282.

⁴⁹ Europski sud za ljudska prava, Predmet *M. G. C. protiv Rumunjske*, zahtjev br. 61495/11, 15. lipnja 2016.

⁵⁰ *Ibid.*, para. 70.

⁵¹ Peroni, L., *Clothes on Trial: M.G.C. and the Need to Combat Rape Stereotypes*, dostupno na: <https://strasbourgobservers.com/category/cases/m-g-c-v-romania/> [pristup: 21. rujna 2022.].

⁵² Edwards, S.M., *Sex and gender in the legal process*, Blackstone Press Limited, 1996., str. 53.

postoji uniformirani odgovor žrtve na silovanje (osobito kada je žrtva dijete) umanjuje se propuštenom prilikom za borbu protiv pravog „slona u sobi” – u ovom slučaju, štetnog (i očito još uvijek raširenog) stereotipa o silovanju zbog 'provokativne odjeće.'

Prekretnicu u dosadašnjoj praksi ESLJP u kontekstu rodni stereotipa u proučavanoj domeni predstavlja slučaj dvadesetdvogodišnje *J. L. protiv Italije* u kojemu se radilo o sekundarnoj viktimizaciji žrtve grupnog silovanja počinjenog od strane šest muškaraca.⁵³

ESLJP je utvrdio da je žalbeni sud neprofesionalno nametnuo osjećaj krivnje kod podnositeljice zahtjeva, nepotrebno moralizirao te perpetuirao krajnje seksističke stereotipe. Naime, žalbeni sud je oslobodio sve optuženike pod presudnim dojmom pravno apsolutno irelevantnih činjenica vezanih uz životni stil podnositeljice zahtjeva, kao što su primjerice njezina biseksualnost te prethodni seksualni odnosi, ali i provokativnog 'crvenog donjeg rublja' kojim je prema stavu talijanskog suda izazvala grupni seksualni odnos.⁵⁴

Iako je Sud izričito prepoznao i osudio seksističke komentare o žrtvi grupnog silovanja, ipak se ograničio na utvrđivanje samo povrede članka 8. Konvencije koji jamči pravo na privatni život.⁵⁵ Kao i u presudi *Opuz protiv Turske*⁵⁶ koja problematizira obiteljsko nasilje u Turskoj, i u *J. L. protiv Italije* se Sud detaljno osvrnuo na statističke podatke prikupljene od Odbora za sprječavanje

⁵³ Europski sud za ljudska prava, Predmet *J.L. protiv Italije*, zahtjev br. 5671/16, 27. svibanj 2021.

⁵⁴ *Ibid.*, para. 136. Sažetak sudske odluke dostupan i na: *ECHR criticises Italian court for referring to 'red underwear' in rape case*, <https://www.theguardian.com/law/2021/may/27/echr-criticises-italian-court-for-referring-to-red-underwear-in-case> [pristup: 14. rujna 2022.].

⁵⁵ Nekonzistentnost argumentacije ESLJP-a u navedenom slučaju analizirana je u komentaru autorice Ilieve, S. M., *J.L. v. Italy: A Survivor of Trivictimisation – Naming A Court's Failure to Fully (Recognize and) Acknowledge Judicial Gender-Based Revictimization* <https://strasbourgobservers.com/2021/09/06/j-l-v-italy-a-survivor-of-trivictimisation-naming-a-courts-failure-to-fully-recognize-and-acknowledge-judicial-gender-based-revictimisation/> [pristup: 14. rujna 2022.].

⁵⁶ Europski sud za ljudska prava, Predmet *Opuz protiv Turske*, zahtjev br. 33401/02, 9. srpnja 2009., para. 200.

diskriminacije žena u okviru Ujedinjenih naroda i GREVIO odbora Vijeća Europe kako bi zaključio o opstojnosti stereotipa u vezi uloge žena u talijanskom društvu, a koji se jasno naziru u seksističkoj argumentaciji talijanskog suda. Tim je veće razočarenje što Sud nije kao u presudama *Opuz* te *Talpis protiv Italije*⁵⁷ utvrdio i povredu članka 14. Konvencije, a čime bi ESLJP skrenuo pozornost na inherentno diskriminatorni aspekt seksualnog nasilja. Slažemo se sa stajalištem irske sutkinje i odnedavno predsjednice Europskog suda za ljudska prava Siofre O'Leary koja je u analizi presude *J. L. protiv Italije* iznijela stav kako se radi o 'propuštenoj prilici da se razvije i konsolidira dosljedna sudska praksa u predmetima iz domene članka 14. u vezi s određenim oblicima diskriminacije ili u određenim vrstama predmeta u kojima su rodna pristranost i stereotipi u korijenu pritužbi koje se ispituju prema materijalnim odredbama Konvencije.'⁵⁸

3.3. (NE)PREPOZNAVANJE IMANENTNIH RODNIH PREDRASUDA I STEREOTIPA U PRESUDAMA PROTIV REPUBLIKE HRVATSKE

S obzirom da se u radu ispituje osjetljivost na rodne stereotipe u dosadašnjoj praksi ESLJP-a s naglaskom na seksualno nasilje, nastavno će se prikazati predmeti u tom području protiv Republike Hrvatske.

U predmetu *D. J. protiv Hrvatske* istražni je sudac odlučio odbaciti optužbu isključivo zato što navodna žrtva silovanja nije odgovarala opisu 'idealne' žrtve silovanja.⁵⁹ Pritom su u konkretnom slučaju istražni sudac i policijski službenik svisoka koristili pogrdne komentare o žrtvinom pijanstvu i 'histeričnom' ponašanju, kao da su ti pravno irelevantni čimbenici doprinijeli njezinoj viktimizaciji. Jednako kao i u prethodno analiziranoj presudi *J. L. protiv Italije* vidljivo je da je neprimjereno postupanje prema žrtvi bilo motivirano višestruko problematičnim, ali svejedno opstojnim narativom prema kojemu je ona 'dobila

⁵⁷ Europski sud za ljudska prava, Predmet *Talpis protiv Italije*, zahtjev br. 41237/14, 2. ožujka 2017., para. 146.

⁵⁸ Jelić, I.; Smith, H., *op. cit.* (bilj. 45), str. 24.

⁵⁹ Detaljna analiza navedene presude dostupna je u radu autorica Gudelj, G.; Kemešić, K.; Željko, D., The Position of Female Victim in Criminal Proceedings concerning Sexual Violence: de facto and de iure challenges, *Themis Annual Journal 2020*, Vol. 2, br. 1, 2020., str. 24-26.

što je zaslužila.⁶⁰ Hvalevrijedan elemenat ove konkretne presude je to što je Sud naglasio '...da tvrdnja da je žrtva silovanja bila pod utjecajem alkohola ili druge okolnosti koje se tiču ponašanja ili osobnosti žrtve ne mogu osloboditi vlasti obveze da provedu učinkovitu istragu.'⁶¹ No s druge strane, podnositeljica zahtjeva je uvjerljivo ustrajala da činjenica da su vlasti prema njoj postupale s neskrivenim predrasudama također predstavlja i kršenje članka 14. Konvencije, ali je Sud nimalo iznenađujuće odlučio zanemariti njezinu uvjerljivu argumentaciju u tom aspektu te se ograničio na utvrđivanje povrede proceduralnog aspekta članaka 3. i 8. Konvencije.⁶²

Također, u nedavnoj je presudi protiv Republike Hrvatske, *J. I. protiv Hrvatske*, nevladina organizacija *Roma Rights Centre* u svojstvu *amicus curiae* ukazala kako je neprilično policijsko ignoriranje navoda žrtve silovanja bilo pod utjecajem predrasuda jer se radilo o pripadnici romske manjine. Osim što je bila znatno traumatizirana proživljenim silovanjem te pritom posebno ranjiva kao Romkinja, žrtva je ujedno bila u strahu za svoj život zbog prijetnji upućenih od strane osuđenika puštenog na slobodu.⁶³ Iako se Sud nije zasebno osvrnuo na spomenute navode nevladine organizacije, utvrdio je kako su nadležna tijela bila svjesna etničke pripadnosti žrtve te su stoga trebali poduzeti sve potrebne korake odmah i bez odgode kako bi zaštitili podnositeljicu od ponovne viktimizacije ili novog kaznenog djela.

⁶⁰ Europski sud za ljudska prava, Predmet *D. J. protiv Hrvatske*, zahtjev br. 42418/10, 24. srpnja 2012., para. 73. i 76.

⁶¹ *Ibid.*, para. 101.

⁶² *Ibid.*, para. 108.

⁶³ Europski sud za ljudska prava, Predmet *J. I. protiv Hrvatske*, zahtjev br. 35898/16, 8. rujna 2022. Iako to ovdje nije bio slučaj, no već se jednostavnom pretragom HUDOC tražilice uočava tendencija ESLJP-a da se izrijeком dotiče problematike ustaljenih stereotipa u presudama u kojima se detaljnije referira na ranjivost (*vulnerability*) podnositelja zahtjeva u svezi s analizom argumenata vezanih uz povredu članka 14. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Više dostupno u radu autorice Arnardóttir, O. M., *Vulnerability under Article 14 of the European Convention on Human Rights: Innovation or Business as Usual*, *Oslo Law Review*, Vol. 4, br. 3, 2017., str. 158.

Sud je uzeo u obzir činjenicu kako je podnositeljica zahtjeva Romkinja i žrtva teškog seksualnog delikta prilikom utvrđenja povrede postupovnog aspekta članka 3. Konvencije koji zahtjeva od nadležnih vlasti provođenje učinkovite istrage. Navedeno je, prema stavu ESLJP-a, učinilo izlišnim podnositeljčinu argumentaciju glede povrede i članka 14. Konvencije.

Zaključno ćemo se odmaknuti od domene seksualnog nasilja kratkim prikazom presude *Juričić protiv Hrvatske* iz 2021. Radi se o prvoj presudi u strasbourškoj jurisprudenciji u kojoj se *expressis verbis* prepoznaje kako je ophođenje nacionalnog zavoda za zdravstveno osiguranje prema trudnici oplodenoj *in vitro* metodom bilo utemeljeno na neprihvatljivom shvaćanju kako žene tijekom trudnoće fiktivno ulaze u radni odnos s prijevornom namjerom radi stjecanja porodičnih naknada, a što prema shvaćanju Suda predstavlja izravnu diskriminaciju.⁶⁴ ESLJP prijekorno u paragrafu 83. presude sumira odnos hrvatskih vlasti s obzirom da odluke koje implicitno podrazumijevaju da žene ne bi trebale raditi ili tražiti posao tijekom trudnoće predstavljaju rodno stereotipiziranje koje je *per se* ozbiljna prepreka u postizanju materijalne ravnopravnosti spolova. Kao i u prethodno prikazanim, i u ovom su se predmetu za utvrđivanje diskriminacije koristila statistička izvješća, ovog puta Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.⁶⁵

4. ZAKLJUČAK

U radu je prikazana sve veća institucionalna i zakonodavna posvećenost Vijeća Europi problematici rodni stereotipa. Također je potvrđeno da Europski sud za ljudska prava gradualno tijekom posljednjih deset godina, počevši sa znamenitom presudom *Konstantin Markin protiv Rusije*, sve više decidirano prepoznaje i ukazuje na štetnost rodni stereotipa te ih time dekonstruira što predstavlja primjer koji su dužne slijediti nacionalne vlasti. Pritom je sugestivna dosadašnja raznolikost predmeta u kojima Sud aktualizira rodno stereotipiziranje kao

⁶⁴ *Op. cit.* (bilj. 23), Predmet *Juričić protiv Hrvatske*, para. 32., S druge strane u paragrafu 3. suglasnog mišljenja (*concurring opinion*) suca Wojtyczeka problematizira se prema njegovu stavu neopravdano strogi 'ton' upotrijebljen u paragrafu 83. presude prema hrvatskim vlastima te isti sudac dodatno navodi da iz istog paragrafa nije jasno na koje se točno nacionalno tijelo navedena opaska odnosi.

⁶⁵ *Ibid.*, para 83.

nerijetko pozadinski uzrok diskriminacije (češće) podnositeljica i podnositelja zahtjeva koja posljedično može dovesti i do utvrđivanja povrede članka 14. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Ipak, Sud nedovoljno ukazuje na očigledne rodne stereotipe u presudama koje se bave rodno uvjetovanim nasiljem, a što je u ovom radu plastično prikazano analizom odabrane jurisprudencije u domeni seksualnog nasilja. Naime, tek je presudom *J. L. protiv Italije* iz 2021. ESLJP izrijekom osudio štetan utjecaj duboko ukorijenjenih i nepriličnih seksističkih predrasuda i tzv. mitova o silovanju koji su utjecali na reviktimizaciju žrtve grupnog silovanja u postupku pred nacionalnim žalbenim sudom. Međutim, prikazano je da se ni u tom važnom slučaju (a koji sadržajno predstavlja prepoznavanje štetnosti problematičnog sudskog stereotipiziranja učinjenog na nacionalnoj razini)⁶⁶ Europski sud za ljudska prava nije odlučio za slijeđenje vlastitog pohvalnog rezoniranja iz predmeta *Opuz protiv Turske*. Radeći paralelu sa tim znamenitim slučajem, očito je da Sud zasad oklijeva u proglašavanju postojanja jasne veze između duboko ukorijenjenih i štetnih rodni stereotipa te strukturalnih aspekata seksualnog nasilja koje je očito rodno utemeljeno.

Zaključuje se da je sljedeći krucijalan korak za ESLJP da proživljeno seksualno nasilje utemeljeno na neprihvatljivim i opetovanim patrijarhalnim stereotipima i obrascima prepozna kao oblik diskriminacije žena, a što bi posljedično dovelo i do utvrđivanja kršenja članka 14. Europske konvencije u tim predmetima.⁶⁷

Konačno, imajući na umu prikazani prilično progresivan *soft law* dokument Vijeća Europe koji traži od država članica da se aktivno suprotstave seksizmu, s pravom se očekuje od ESLJP-a kao regionalnog pionira zaštite ljudskih prava da se revnosnije angažira u prepoznavanju i osudi rodno utemeljenih mitova i stereotipa u predmetima iz domene rodne nejednakosti te rodno uvjetovanog nasilja.

⁶⁶ Cusack, S., *Eliminating Judicial Stereotyping: Equal access to justice for women in gender-based violence cases*, the Office of the High Commissioner for Human Rights, 2014., str. 2.

⁶⁷ Raluca, P., *Judicial Stereotypes in Cases of Sexual and Gender Based Violence*, Workshop of Regional and Sub-Regional Courts, Gender Equality Unit, Council of Europe, 2015., str. 5.